

Ksenija ŠABEC

Anne Phillips

Multiculturalism without Culture

Princeton University Press,

Princeton in Oxford 2007,

202 strani, 14,36 \$

(ISBN-13: 978-0-691-14115-2)

Anne Phillips, ena izmed vidnejših sodobnih teoretičark s področja študije spolov, političnih ved in človekovih pravic ter profesorica na *London School of Economics and Political Science*, je v svoji leta 2007 izdani knjigi z naslovom *Multiculturalism without Culture* svoj primarni raziskovalni interes – študije spolov povezala z vprašanjem kulture in kulturne determiniranosti posameznika in družbenih skupin. Kot pravi sama, sta bila glavna vzgiba za nastanek knjige dva. Prvič, občutek, da so kulturne razlike na nek način začele paralizirati feminizem zaradi načel kulturnega relativizma, ki naj bi onemogočal ali vsaj oteževal percipiranje katerega koli prepričanja ali prakse kot zatiralske do žensk (npr. obrezovanja žensk, poroke otroka, enostranska (moška) pravica do razveze ...). Po mnenju Anne Phillips so razprave o kulturnih razlikah namreč postale preveč obremenjene z izkrivljenimi domnevami in stereotipi, zaradi katerih sleherna kritika določene kulturne prakse evocira podobo »dobronamernega« zunanjega opazovalca, ki s položaja nadrejenosti svoje lastne kulture dopoveduje insiderjem, kaj jim je storiti. Drugič, vtis, da so načela enakosti spolov zlasti zunaj feminističnih krogov (zlo)rabljena za demonizacijo manjšinskih kulturnih skupin. Ekspliciten razizem naj bi bil po tej predpostavki transformiran v družbeno sprejemljivejšo kritiko manjšin zaradi njihovega nespoštovanja pravic žensk in otrok, pri čemer pa glavni povod še vedno ostaja odpor do manjšinskih skupnosti. Na podlagi obeh omenjenih vzgibov je glavna namera Anne Phillips ostati normativno zavezana načelu enakosti in pokazati, da je ta zaveza komplementarna tako z multikulturalnostjo kot s pravicami žensk. Še več, spričo naraščajočih zadreg, ki jih globalizacijski procesi in množične migracije povzročajo posameznim nacionalnim državam in celinam – od Avstralije do Evrope in Združenih držav Amerike – in zaradi katerih je multikulturalnost postala grešni kozel za celo vrsto političnih in družbenih zlorab ter domnevno neustrezen pristop k vprašanju kulturne raznolikosti, ki naj bi spodbujal nasilje moških nad ženskami, staršev nad otroki in med skupnostmi, avtorica ostaja zagovornica multikulturnih praks. Pri tem pa je skrajno selektivna. Ne pristaja namreč niti na asimilacijske težnje, ki so bile predhodnice multikulturalnosti in ki so delovale v korist dominantnih etnokulturnih skupnosti, niti na tako imenovano kozmopolitsko držo, ki v svojem bistvu zgolj ohranja ustvarjena razmerja družbene moči. Anne Phillips seveda ne ostaja samo pri kritiki obstoječih različic multikulturalnosti, pač pa poskuša redefinirati sam koncept na način, kot provokativno pravi sama, multikulturalnosti *brez* kulture. S kulturološkega gledišča so njene na prvi pogled skoraj svetoskrunske ambicije po eliminaciji kulture ob nadaljnjem branju seveda veliko manj velikopotezne. Avtoričina argumentacija gre v smeri multikulturalnosti, ki opravi z reificiranimi definicijami kulture in njihovimi stereotipnimi predstavami, vendar hkrati ostaja zadosti čvrsta in se ne izogne problematizaciji neenakosti med kulturnimi skupinami. Tovrstna multikulturalnost ne izpostavlja kulturnih razlik, čeprav jih ne zanika, in se s tem skuša zoperstaviti rasističnemu diskurzu, obenem pa ohranja sposobnost normativnega razsojanja. Po avtoričinem mnenju tako kritiki kot podporniki multikulturalnosti pogosto pretiravajo z dojemanjem posameznih kultur kot notranje trdnih, enotnih in skorajda homogenih entitet, zaradi česar naj bi posamezniki pripadali zgolj in samo eni kulturi. Poleg tega se je kulture začelo vse bolj enačiti z nacionalnimi državami, pri čemer naj bi nacionalne meje sovpadale z mejami med kulturami. Toda kulture niso niti nepropustno zamejene niti homogene in neprehodne. Čeprav seveda ob-

stajajo pomembna polja kulturnih neskladnosti, večina kultur po mnenju Phillipsove ne vsebuje globljih razlik v etičnih načelih in normah in so med seboj bolj primerljive glede na nesoglasja, ki obstajajo znotraj njih kot pa med njimi. Ekzotizacija (drugih) kultur nasprotno vodi v pretirano izpostavljanje razlik med njimi, kar pa še ne pomeni, da je celoten diskurz o kulturah analitično napačen. Avtoričino multikulturalnost brez kulture moramo torej razumeti kot multikulturalnost brez določenih *dojemanj* kulture.

Naslednji problem, ki se pojavlja pri *misliti* kulture, je v težnji po reprezentaciji posameznikov iz manjšinskih ali nezahodnih skupnosti kot (popolnoma) podrejenih kulturnim normam tako v mišljenju kot v vedenju. Kultura po tem prepričanju zanika človekovo avtonomno delovanje, ga brezpogojno determinira in je vzrok vsega, kar posameznik reče ali naredi. Ko se, na primer, posamezne evropske države odločijo zaščititi mlade maroške, turške ali bangladeške ženske pred prisilno poroko z neznanecem iz države izvora njihovih staršev, to največkrat storijo z absolutno prepovedjo porok s partnerji iz teh držav za vse ženske pod določeno starostjo, s čimer jih obravnavajo kot nesposobne vsakršnega avtonomnega delovanja. Tiha predpostavka takšne obravnave je namreč v izrazito stereotipnem dojemanju vseh staršev iz omenjenih kulturnih/manjšinskih skupnosti kot nasilnih do svojih hčera in vseh mladih žensk kot pokornih in neavtonomnih bitij ter posledično vseh tovrstnih porok kot vsiljenih. Defenzivna multikulturalnost, kot pravi Phillipsova, postavlja človekovo delovanje veliko bolj v ospredje in zanika prej opisano trdo koncepcijo kulture. S tem poskuša dekonstruirati še vedno prevladujoč binaren oziroma selektiven pristop k razumevanju kulturnih razlik, po katerem so po eni strani vedenjski vzorci v nezahodnih družbah ali manjšinskih skupnostih predvsem posledica vpliva kulture, ki določa vsako njihovo odločitev, medtem ko so na drugi strani pripadniki zahodnih kultur dojeti kot skrajno racionalni in avtonomni subjekti, ki so individualno odgovorni za svoja dejanja, ker jih prostovoljno izbirajo, in niso »žrtve« lastne kulture. Ali če parafraziram Anne Norton: ko moški pretepe svojo ženo v Združenih državah, je to individualen odklon od sicer liberalnega sistema, ki tu vlada in ki takšno ravnanje normativno prepoveduje. Ko to stori musliman, je dejanje reprezentativno za islam kot kulturno-religijski sistem v celoti, ne glede na določila v koranu ali hadisih.

Skratka, v kulturološkem diskurzu bi lahko rekli, da si Phillipsova v svoji multikulturalnosti brez kulture prizadeva odpraviti esencialistično razumevanje kulture. Ali če gremo še korak naprej: avtorica stoji na strani tistih, ki trdijo, da je danes kultur(e) *preveč*. S tem se približa mnenju znanega antropologa Adama Kuperja, ki meni, da je v sodobnosti kultura postala evfemizem za raso, zaradi česar rasizma danes ni nič manj, le v diskurzu ga je zamenjal ideološko bolj korekten pojem kulturnih razlik. Ali Etienna Balibara in njegovega rasizma brez ras, kjer je biološko determiniranost zamenjala nepremostljivost kulturnih razlik. Ali Tariqa Modooda in njegovega kulturnega rasizma. Phillipsova argumentira svoje stališče na precej posrečen način, ko kulturo primerja z drugima dvema pomembnima družbenima kategorijama: spolom in razredom. Kulturne razlike, pravi, pomembno določajo posameznikovo mesto v družbi, tako kot spol in razredna pripadnost, toda ko govorimo o odvisnosti človekovih življenjskih usod od njihovega spola ali razreda, to običajno ne pomeni zanikanja posameznikovega avtonomnega odločanja. Spol in razred torej – v nasprotju s kulturo – ne slabita človekove avtonomnosti. Natančnejše branje knjige Anne Phillips nam razkrije, kot smo že ugotovili, da kulturo razume predvsem kot nezahodno oziroma manjšinsko. Kot tako, ki zajame druge, ne nas, in kjer sta kultura in avtonomija medsebojno izključujoči. Ni težko ugotoviti, da avtorica utemeljuje svoj koncept multikulturalnosti na pravicah posameznikov, in ne na pravicah skupin oziroma kultur. Največjo možnost zlorabe kolektivnih pravic namreč vidi v predstavnikih in voditeljih posameznih skupin in vsiljevanju njihovih interpretacij kulturnih norm vsem ostalim članom ter v marginalizaciji ali celo izključevanju zlasti najbolj kritičnih posameznikov. Phillipsova se seveda zaveda, da multikulturalnosti brez skupin ni, vendar pa hkrati vztraja, da kjer so skupine, vedno obstaja tudi možnost zlorabe in nasilja.